

Dr. sc. Mehmet Kahraman

KAVRAM TERİM İLİŞKİSİ VE TERİM YAPMA YOLLARI

Öz

Bu çalışmamızda terim kavram ilişkisi ve terim sözlerin ortaya çıkışı ile soyut bir olgu olan kavramın somut bir olaya, terimsöze dönüştürülme süreci ve bu ortaya çıkan terim sözün oluşturma biçimi ve tanımlanması için izlenecek yollar üzerinde durulacaktır. Bir düşünce unsuru olarak kavram nasıl ortaya çıkar, terim söz nasıl yapılır? Zihinsel tasarım olan kavramlar adlandırıldığında terim sözlern nasıl yapılır? Kavramlaştırma zihinsel bir işlemdir ve insan zihninde doğup gelişen olguyu, dilsel bir olay haline getirip terime dönüştürüp bir ad vermek mümkündür. Günlük dilde kavramlara verilen ada kelime, bilim dilinde terim denir. İnsan zihninde yeni düşünceler oluşurken, önce kavram doğar, sonra sözcük şekillenir. Terimler, anlamları sabitlenmiş, sınırlandırılmış ve tanımı yapılmış uzmanlık sözcükleridir. Terim sözler, sözlüklerdeki anlamıyla veya genel anlamından uzaklaşıp ya da tamamen çıkıp yepyeni terimsel bir anlam kazanabilir. Bu terim sözlerin özelliği anlamları sabitlenmiş, sınırlandırılmış ve tanımlanmış olması yanında, kavramları soyut olmaktan çıkarıp somutlaştırma biçimiyle bilimin şifrelerini, kodlarını taşırlar. Bir terim sözün ortaya çıkması için kavramsallaştırma, betimleme, yaratım, aktarım ve ölçünleme aşamalarından geçmesi gerekir. Türk dilinin terimsel söz varlığını yenilemek ve geliştirmek için çeşitli yol ve yöntemler izlenmektedir. Bu yöntemleri üretme, birleştirme ve kalıplaştırma, örnekseme, kırpma, karma, kısaltma, sınırlı yaratma (uydurma), derleme-tarama, genelleştirme, ve düşünçleme biçiminde sıralanabilir.

Anahtar kelimeler: Kavram, terim, terim söz, terim bilim, terim yapma yolları.

Giriş

Büyük sanayi devrimi dünyada etkili bir değişim süreci yaşanmasına sebep olmuş ve kitlelerin yaşam tarzını değiştirmiştir. Özellikle bilimi, bilimsel verileri ve çıktıları yepyeni formlara sokmuş ve beraberinde farklı terimlerin hayatımıza girmesine yol açmıştır. Günümüzde bilimsel veri ve çıktıları ile terim hazinesi genişlemiş, yeni terim çalışmalarına her zamankinden daha çok ihtiyaç doğmuştur. Bilim, teknoloji ve endüstrinin farklı alanlardaki çalışmaları bir araya getirmiş ve bunun doğal bir sonucu olarak seri biçimde yeni terimlik kavramalar ortaya çıkmaya başlanmıştır. Yeni dünya düzeninde her şey hızlanmış ve iletişim dijitalleşmiş, bilginin, paranın, üretimin hızlı dolaşımı, kavram ve terim ihtiyacını da hat safaya çıkarmıştır.

Batıda'daki terim bilim çalışmaları, çok eskilere dayanmaktadır. Fransa, Almanya, İngiltere, Amerika, Kanada ve Rusya'da terim bilim çalışmaları devlet ve üniversiteler eliyle yürütülen ve sadece terim alanına tahsis edilmiş kurumlarla desteklenmiştir. Fransa ve Québec'teki dil politikaları kapsamında bilimsel terminoloji kurulları açılmaya başlanmış ve ilerleyen yıllarda derlem çalışmaları ile terminoloji eğitimleri yapılmıştır. Uluslararası terim bilim alanında faaliyet

gösteren uluslararası kuruluşlar şu şekilde sıralanabilir: *InfoTerm*, *TermNet*, 75.000 adet bilimsel, teknik terim içeren bir terim bankası olan *TERMIUM*, *Lexicool*, *UNTERM* (Birleşmiş Milletler), *IATE* ve *EuroTermBank* (Eker 2013:90-91).

Ülkemizde terimbilim alanında yürütülen çalışmalardan bahsetmek gerekirse, Tanzimat, Meşrutiyet ve Milli Edebiyat Dönemleri'nde yeni terim türetme konusunda Ahmet Cevdet Paşa, Namık Kemal, Ziya Gökalp gibi şahsiyetlerin öncülük ettiği görülür. Cumhuriyet döneminde ise terim çalışmaları Ziya Gökalp'in yönlendimesi ve TDK terim kolunun çalışmalarıyla şekillenmiştir. Türkiye'de terimbilimin gelişmesine katkı veren devlet ve üniversitelere bağlı kuruluşlar şöyle sıralanabilir: *TDK*, Hacettepe Üniversitesi terim uygulama ve araştırma merkezi (*TermTürk*), Terminoloji çalışmaları için rehberlik hizmeti sunan *TIPPS*, Terminoloji Bilgi Portalı, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sözlükbilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (*SÖZMER*).

Genelde terimbilim, dilbilimin önemli araştırma konularından biri olarak görülür. Dilin ses, söz ve anlam dizgesi, dilbilgisi, dilin derin ve yüzeysel yapıları ve sözlükbilim ile terimbilim geçen yüzyılın başından itibaren önem kazanan alanlar haline geldi. Günümüzde bütün bilim dallarıyla yakından alakalı olan terimbilim güncelliğini korumakta, araştırmacıların ilgisini üzerine çekmektedir. Terimbilim, bilim dalları etrafında oluşan kavramların oluşumu, gelişimi ile bu kavramlara karşılık olan terimleri/terim sözleri oluşturmak, geliştirmek ve incelemek için ilke ve yöntemler ortaya koyan bilim dalıdır (Kurmanbayoğlu 2008).

Terminoloji sözcüğünü günlük dilde iki manada kullanıldığı görülür. Birincisi bilimsel etkinliklerin bütününde kullanılan özel ifadeli sözcükler, ikincisi bilim dallarının özel kullanımlı kelimeleri veya kelimeler dizgesi. (örnek: Bu bilim dalının terminolojisini bilmeden bu bahsi anlamanız mümkün değildir. Burada sözedilen terimlerin öğrenilmesidir.) Terminoloji kelimesinin farklı tanımları yapılabilir. Birincisi, bilim dallarına ait kavramlar sisteminin gerekliliklerini gösteren, onun iletişimsel görevini yerine getirmeye yarayan terimler bütünü. İkincisi, bilim dalları etrafında oluşan kavramların oluşumu, gelişimi ile bu kavramlara karşılık olan terimleri/terim sözleri oluşturma, geliştirme ve inceleme iş ve eylemler bütünü. Üçüncüsü, bilim ve meslek dallarının özel alanlarında ortaya çıkan ve onun gelişme seyri içinde bir anlatı ve anlatım içersinde kalıplaşan bilim dallı kavramları ile bu kavramları karşılayan doğal veya yapay söz birliklerinin özel dizgesi veya listesidir.

Son yıllarda kimi bilim insanları terimbilimini, dilbilimden bağımsız kendine has yol ve yöntemi oluşmuş bilim dalı olarak nitelemektedir. Rıza Filizok "Bilim Hayatımızın Önündeki Engel: Terim Meselesi" adlı makalesinde Wüster'in görüşlerini kısaca şöyle özetlemiştir: "Wüster'e göre terimbilim bağımsız bir bilim dalıdır, nesne bilimiyle iletişim, mantık, dilbilim gibi bilimlerin kesiştiği kümede yer alır. Wüster, kavramın terimden önce var olduğuna inanır, ona göre önce kavram vardır, sonra bu kavram adlandırılır. Adlandırma ikincil bir olgudur. O terimlerin bildirişim yönüyle kullanımı ve gramer yönüyle ilgilenmiştir. Asıl amacı terimlerde standartlar yaratmaktır. Sosyologlar ve psikologlar Wüster'in standart, durgun, değişmez terim anlayışına karşı çıkarlar. Onlar, terimleri alıcı verici ilişkisi ve toplumsal görünümü içinde kavramayı önerirler. Onlara göre uzmanlar arasındaki iletişim ile dilin genel iletişimi ayrı bir olgu değildir. Öyleyse bilimsel adlandırmalar da dilin diğer adlandırma kurallarına tabidir."

Bugün “Terimbilim, kendine has kavramları ve bu kavramlara karşılık gelen terimleri oluşmuş bağımsız bir bilim dalıdır” diye tarif edilebilir. Bu bilim dalının bilimler sistemi içindeki yeri hakkında aydınların farklı fikirleri mevcuttur. Bu görüşler üç ana grupta toplanabilir:

1. Terim bilim, kelime bilgisinin bir bölümü,
 2. Terim bilim, dilbilimin bir alt dalı ve serbest bir disiplin,
 3. Terim bilim, kendine has araştırma yöntemleri kalıplaşmış ayrı bir bilim dalı,
- Ülkemizde terimbilim, uzun süre dilbilgisinin bir alt dalı, kelime bilgisinin de bir parçası olarak algılanıp bu yönde çalışmalar yapılmıştır. Dünyada terim bilim ayrı bir bilim dalı olarak kabul edilmiş ve kendi araştırma alanlarını yaratmıştır (Kurmabayoğlu 2005:127). Bu araştırma alanlarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Genel terim bilim,
2. Kuramsal terim bilim,
3. Deneyimsel terim bilim,
4. İşlevsel terim bilim,
5. Terimsel sözlükbilim,
6. Genel sözlükbilim
7. İki dilli sözlükbilim,
8. Çok dilli sözlükbilim,
9. Terim bilimsel metin kuramı,
10. Karşılaştırmalı terim bilim,
11. Adbilimsel terim bilim,
12. Tarihsel terim bilim,
13. Terim bilim tarihi vb.

Terimbilimci E. Wüster (1898-1977), terim kavramını bir düşünce unsuru ve çok sayıdaki tekil nesne için ortak olan, zihnî organizasyon, bildirişim amaçlı ayırt edici özellikler bütünü olarak tanımlar. Terim söz, uzmanlık alanlarına has kavramları ifade eden sözlük birimleri olarak tanımlanabilir (Cabree 2003:5). Terimlerin diğer göstergelerden farkı, gösteren-gösterilen ilişkisinin sadece uzlaşmayla değil, aynı zamanda tanıma dayalı oluşudur. Dildeki her kelimenin sözlükte bir anlamı vardır. Ve kelimeler anlamlarını kullanıldıkları cümle içindeki yere göre kazanır. Terimle, terim ile kavram arasında söz edilen bilim dalıyla kurulmuş bir tanımsal ilişki vardır. Bu yüzden terimler kullanımdan bağımsız, anlamı önceden kodlanmış kelimelerdir. Anlamları dar ve sınırlı olan bu kelimeler, bilim, sanat ve meslek dalları mensuplarının kendi aralarında kolayca anlaşmalarını sağlar (Akşehirli 2008: 78).

Terim Kavram İlişkisi

Bireyve toplum hayatında en önemli unsur iletişimidir. Bireylerin anlaşmak için ortak dile ve ortak sözlere ihtiyacı olduğu gibi bilim insanlarının da anlaşmak için ortak kavramlara ve ortak terimlere ihtiyacı vardır. İnsanoğlu, hayatı bir bütünlük içinde anlayıp anlatmak için bilimin farklı dallarına ihtiyaç duyar. Sosyal ve fen bilimleri ile ilahiyatta, felsefede ve de terimbilimde fikir ileri sürenler, aslında hayatı ve insanı anlama çabası içindedir. Bu çabada yöntem ve bakış açısı çok önemlidir. Çünkü *kavramlar* bakış açısına göre anlam kazanır. Yine kavram yazarın tutumuna göre

ihmal edilebilir, göz ardı edilebilir veya tamamen belirginleştirilip adlandırılabilir. Hayata değişik yönleriyle yansıyan kavramlar, ele alınıp işlendiği bilim dalına göre kimi değişimlere uğrar. Anlatımda kavramları terimleştirme çabası olan her bilim dalı, kendi imkânları dahilinde gerçeği arama peşindedir (Önal 2006: 57-66).

Bütün çalışmada araştırmacıların karşısına terimler çıkar; terimleri anladıkça kavramlara yaklaşılr. Kavramlara ulaşmak için terim sözlerin her biri ayrı bir basamak görevi üstlenir. Her basamak geçildikçe bir adım daha kavramlar dünyasına yaklaşılmış olur. Bir terimin varlığı kavramın varlığına, kavramın varlığı da bir tanıma, birtanımınvarlığı da bir tasnifin varlığına işareteder. Böylece hakikati arama işinde araştırmacıların karşısına *terim-tanım-tasnif* çıkar. (Bu meselenin ayrıntılarını öğrenmek için bilim tarihi ve araştırmada yöntemleri/yöntem bilim kitaplarına bakılabilir.) Bilimlerin sınıflandırılması, çok çeşitli tartışmalara sebep olmuş bir konudur. Devamlı gelişen, değişen ve yenilik olarak ortaya çıkan bilgi ve yöntemlerle değişmez özelliklerden yola çıkarak varoluşun kanun ve kurallarını açıklamaya çalışan; hem değişmezi hem de değişebileni sistemli bir bilgi ve disiplinle izaha gayret eden; bunu yaparken tarafsızlık, nesnellik ilkesini kullanan; nedensellik prensibini ihmal etmeden, her tezi ispata yönelen bilimler, tasnif edilirken pek çok güçlüğü de beraberinde getirmektedir (Yıldırım 1979).

Kavramın özellikleri, anlam değeri bakımından bir dilin genel kelimelerinden ayrılan ve gelişmişliğin temel göstergesi sayılan terimler, anlamları daraltılmış veya sınırlandırılmış uzmanlık sözleridir. Terimler, bütün sözlüklerde, genel anlamlarıyla ilgili veya genel anlamından uzaklaşıp ya da tamamen çıkıp yepyeni terimsel bir anlam kazanabilir. Bu kelimelerin farkı, anlamları sınırlandırılmış olması yanında, kavramları soyut olmaktan çıkarıp somutlaştırma yönüyle bilimin şifrelerini, kodlarını taşımalarıdır.

Kavramları anlamak için terimlere, terimleri anlamak için de sınırları tam belirlenmiş tanımlara ihtiyaç vardır. Kişiye, yazara, kitaba, bulunulan ortama göre anlamları değişmeyen, yerleşik bir anlam kazanmış terim sözler, hem soyut olan kavramlara ad vermiş olurken hem de bilim insanların ortak anlaşması için özel anlam birimlerini oluşturur. Kavram, düşünce unsuru olarak fikir ve nesnelerin zihindeki yansıması, tasarımıdır. Doğrudan yada dolaylı her kavram nesnel bir gerçekliğe dayanır. Bu tasarımlar adlandırıldığında terim ortaya çıkar ki, böylece gösterilen, gösteren ve gösterge üçgeni oluşur (Saussure 1998: 106-113).

Kavramlaştırma zihinsel bir olgudur. Bu olgu, İnsanın zihninde doğup gelişir. Her insanın zihninde doğup gelişen olguyu, kavrama dönüştürüp dilsel bir olay haline getirip bir ad vermek mümkündür. Günlük dilde kavramlara verilen ada kelime, bilim dilinde terim denir. İnsan zihninde yeni düşünceler oluşurken önce kavram, sora kavramın adı şekillenip günlük dilden hareketle bir ad verilir ve terim ortaya çıkar; bu oluşan terim, tanımlanarak anlamlı kılınır. Bir başka deyişle kavramlaştırma soyut olarak zihinde başlar, dilde şekillenip somutlaşır, tanımla anlaşılır kılınır.

Bir kavramın neliği, gerçekliği vekimliği denen unsurları nasıl algılıyoruz, bu algımız kavramın kendisini tanımlamamızı sağlayabilir mi? Bir kavramın zihinde ne olduğunu veya ne anlama geldiğini gösteren tasarıma nelik denir. Her kavram zorunlu olarak bir neliğe sahiptir. Çünkü her kavram düşünülen bir şey olarak zihinde vardır. Eğer bir kavramın zihin dışında/ gerçekdünyada somut bir karşılığı varsa buna o kavramın gerçekliği denir. Yani ortada somut bir kavram vardır. Gerçekliği olan kavramların belli bir varlıkla gösterilmesine o kavramın kimliği

denir. Yani kavram adlandırılmışsa, onu gösteren terimsözü varsa kimliği olan bir kavramdan söz ediyoruz demektir. Bir kavram dış dünyada yoksa, sadece zihinde tasarım biçiminde varsa bu kavramın neliği/soyut olan kavramdır; kavram dış dünyada varsa, dış dünyada bulunuyorsa gerçekliği/somut olan kavramdır; kavram dış dünyada adlandırılmışsa, şudur diye gösterilebiliyorsa kimliği/ adı olan terimdir. Örnek: bağ (bağ gerçeklik), irembağı (nelik), üzümbağı/Alı'nın bağı (kimlik/adlık); ordu (gerçeklik/somut), şeytan ordusu (nelik/soyut), Türk ordusu (kimlik/adlık) şeklinde kavramlardan söz ediyoruz demektir (Öner 2011). Kavramı anlamak için kavram değeri, kavram alanı, kavramsal alan, kavram düzlemi gibi farklı terimleri de bilmek gerekir. Kavram değerini/anlamını ilgili olduğu bilim dalı ile kazanır. Kavram alanı, kavramın ilgili olduğu tema ile ilişkilendirilerek ortaya çıkarmak mümkündür. Kavramsal alan, kavramın ilgili olduğu disiplin bağlamında ele almak gerekir. kavramın düzlemi bir alan boyunca dizilegeden oluşan bir dizge olarak anlaya biliriz. Kavram kelimesi de kendi içinde bir kavram bütünü ve kavram alanı düzlemi oluşturduğu düşülebilir.

Kavramsal tanım nasıl yapılır, bunun bir yöntemi var mıdır? Emel Huber, tanımlamanın üç şekilde yapılabileceğini ifade etmiştir. Birincisi, bir kavramın özelliklerini sıralayarak tanımlarsak, *içlemsel tanım* yapmış oluruz. İkincisi, eğer kavramın kapsamına giren örnekleri sıralayarak tanımlarsak, *kaplamsal tanım* yapmış oluruz. Üçüncüsü; eğer bir kavramın yerini veya kendisini göstererek tanımlarsak, *işaretsel tanım* yapmış oluruz (Huber 2008:146-166).

Herhangi bir nesne ya da olayın veya fikrin temel unsurlarını, aşamalarını ve özelliklerini kapsayan soyut bir düşünce unsuruna kavram denir (Güncel Türkçe Sözlük 2005). Kavramı adlandırdığımızda terim ortaya çıkar. Kavramlarla, kavramların temsil ettiği nesnelerin farklı şeyler olduğu aşikârdır. Bir diğer husus, kavram ile anlam farklı şeylerdir. Terim bilimde soyutlama ile oluşan *kavram*, dilbilimde soyutlama ile oluşan *anlam*dır. Bu açıdan bakıldığında ikisi arasında ters bir ilişki vardır (Akşehirli, 2008: 70-73). Anlam görecedir, kişiye, topluma, kültüre göre şekillenir ve sözdizgesi içinde belirginleşirken kavram, düşünce unsuru olarak terimle ortaya çıkar.

Bir kavramı öğrenmek, o kavrama ait olan bilim dalının kavramsal sistemini de öğrenmek demektir. Günlük dilde pek hissedilmeyen tanımlama ihtiyacı, bilim dilinde doğal bir zorunluluk olarak ortaya çıkar. Ancak terim sözler ile tanımlar arasındaki bu ilişki, kavramsal sistemin oluşturabilmesi için, temeli mantığa dayanan tanımlama kuralına uyulmasıyla mümkün olur. Kavramsal olgular, terim ve terim bilimle ilgili yapılan her türlü çalışmanın temelini oluşturur (Üçok 2004:18-20). Terim bilim ile kavramlar arasındaki var olan bu ilişki, hem terim bilim, hem de dilbilim için son derece önemlidir. Ayrıca terim sözlerin ait olduğu bilim dalları için de çok gereklidir. Bilim, sanat, spor, ya da çeşitli meslek dallarıyla ilgili özel kavramları karşılayan sözcükler terim olarak adlandırılırken, dilbilgisi birimi olarak da birer isim hükmündedir.

Bir sözlük birimi olarak terimler, uzlaşıyla belirlenip tanımla anlam yüklenmiş ve sabitlenmiş/kodlanmış kavramları karşılayan sözcük veya sözcük gruplarıdır. Terimle ilgili yapılan her türlü çalışmanın çıkış noktası '*kavram*' olgusunda saklıdır. Kavram–terim ilişkisini doğru kurmak ve anlamak için felsefi bir temele, mantıksal bir ilişkiye ve dilbilimsel ve de dilbilgisel açıklamaya ihtiyaç vardır. Her bilim dalı, kendi özel kavram alanını yaratır. Bu özel kavram alanları içinde oluşan her bir kavramı karşılayan sözcükler vardır. Bu sözcükler kendine özgü mana yükleri kazanarak terim sözleri oluştururlar. Terim, bilim, sanat, meslek dallarıyla ilgili

özel bir kavramı karşılayan sözcüklerdir. Osmanlı Türkçesinde ıstılah sözü, terim karşılığı olarak kullanılmıştır. Bugün kullanmadığımız ıstılah-ı ilmiye, ıstılah-ı edebiye, ıstılah-ı tıbbiye, ıstılah-ı hukukiye vb. yüzlerce terim bilim dallarının adları olarak geçmişte kullanılmıştır (Korkmaz 2008: Doğan 2005:1192).

Terimlerin kendileri, manaları ve çeviri olup olmamaları hep tartışla gelmiştir (Zülfikar 1991:20). Bu tartışmaların temelinde bir kavrama birden çok sözün teklif edilmesi ve bu teklif edilen sözcüklerin ifade ettiği anlamların kişilere göre başka şeyler ifade etmesinde yatıyor. Bu yüzden pek çok terim sözlüğünde eski, yeni ve en yenilikçi olarak nitelenebilecek terim birarada görebilir. Bu kargaşayı önlemenin yolu, terimlerde *yaygınlık ve ortak kullanıma* esaslanarak terimler sözlüğü oluşturulması gerekir (Zülfikar 1991:20).

Terimlerde geçen asra kadar genel sözlerden pek ayırım yapılmaksızın yazılıp çizilirdi. 19-20. yüzyıllarda dünyada öylesine hızlı değişim ve dönüşüm yaşanmıştır ki, insanlık tarihi boyunca yapılan bilimsel ve teknik icatların tamamından daha fazlası geçen iki asırda yapılmıştır. Bu yüzden terimlere çıkmış ve terimsel tartışmalarının fitilini de üretici toplumlarla tüketici toplumlar arasındaki kelime ve terim alışverişi sorunu ateşlemiştir. Dillerinde yabancı sözcük istemeyen milletler, dillerine giren kelime veya terimi ya tercüme ederek, ya da başka bir sözle karşılama yolunu gitmektedir. Bir ürün yeni adıyla kullanıma girerse kabulü kolay, yabancı adıyla girerse sonradan karşılanan kelimenin tutunup kabul edilmesi zorlaşıyor; bazen de imkânsız hale gelir. Bu noktada yeni kullanıma giren bilimsel veri ile teknolojik alete karşılık olan terimin birlikte kullanıma girmesi gerekir (Zülfikar 1991:23).

Bilimsel çalışmalarda, terimlerde birlik, ortaklık ve açıklık isterken, eş anlamlılık, uyumsuzluk ve yöntemsizliğe mahal verilmesini istenmez. Bilim dallarında yazılan eserleri okuyup anlamak için, sözü edilen bilim dallarının temel kavramlarını bilmekle mümkündür. Bir bilim dalının kavramlar dünyasının iyi algılanıp anlaşılabilmesi, kavramları adlandırma işi, tam, doğru ve eksiksiz yapılmış olmalıdır. Herhangi bir varlığa ad vermek ile herhangi bir kavrama ad vermek arasında, adlandırma açısından fark yoktur. Ancak bunu yaparken alana (ait olduğu bilim dalına) hâkim olmak gerekir; dile ve terimbilime hâkim olmak yararlı olacaktır. Adlandırma diyebileceğimiz bu işte, bir cisme, nesneye veya âlete (yeni bir icada) ad vermek ile bir kavrama ad vermek işlem olarak aynıdır.

Kavram denen bilgi birimlerinden hareketle onların adlarına ulaşılabilir. Kavramdan terime ulaşmayı amaçlayan bu tip çalışmalara adbilim denir. Bir terim bilimci, mevcut terimleri tahlil etmeden önce bir bilim ve sanat dalında ortaya çıkan bilgi birimlerini ve ilişkilerini inceleyip uygun adı verebilir. Yeni bir terim yaparken karşımıza çıkan kavramın, işlevini, yapısını, konumunu, durumunu, şeklini iyi anlamak, sonra o soyut veya somut unsura ad vermek gerekir. Çeviri yapıyorsa ve yeni bir kavramla karşılaşılıyorsa, bu yabancı terimin anlamına odaklanıp, birebir çeviri yapmadan kelimenin değil, anlamın Türkçe karşılığı bulunmalıdır. Bu arada bir yöntem olarak birebir çeviri de yapılabilir. Ancak bütün gayretlere rağmen kavrama bir ad bulunamaması durumunda tercih edilmelidir. Bir kavrama, birden çok karşılık bulunduyorsa, bu durum kullanımda karmaşıya sebep olabilir; bu soyunu önlemek için terim seçiminde/tercihinde şu şekilde bir yol izlenebilir:

1. En çok/yaygın kullanılabanı,

2. Hece sayısı bakımından en az olanı,
3. En kolay söyleneni (sesletim bakımından),
4. Anlamı en yakın olanı (eğer yabancı terimse),
5. Terim sözü ya da kavramı çağrıştıran tercih edilmeli,
6. Teklif edilen terim, karşılığı olan terimden hece sayısı fazla olmamalı, mümkünse daha kısa olmalı. (Kabul gören bütün yeni sözcük ve terimlere bakılacak olursa yerine teklif edilen sözcükten kısa/hece sayısı az olanların tercih edildiği görülür.)

Terim olarak kullanılan sözcüklerin yapısı, çoğunlukla tek sözcükten, bazı hallerde tamlama ve kelime gruplarından, hatta kısa cümleciklerden oluşabilir. Bu kelimeler manası değişmeden yazıda kullanıldığı gibi, genel kullanışta da aynı manada kullanılabilir. Terimsel sözcükler, özel bir kavramı karşılayan bir veya birkaç sözden kurulan tamlama veya belli bir kavramın değişmeyen özelliklerini veren tamlamalardan kurulabilir. Bir bilim dalına has kavramlar bütünü, o bilim dalının terim sistematığı içinde adlandırıldıktan sonra, bu bilim dalının terimi olarak kullanıma girer.

Zülfikar (1991) ve Kurmabayoğlu (2009)'nun terimlerin genel özelliklerini şu şekilde sıraladıkları görülür:

1. Terim adı verilen sözcük, bir bilimsel kavrama tek karşılığı olan bir kavramın adıdır.
2. Terimler, bir bilim dalının terim dizgesinin üyesidir.
3. En çok kullanılan terimler, kelime veya kelime öbekleri olarak görülür. Yine cümle biçiminde de görülebilir.
4. Terimler, dilsel birlikler olup im, işaret sembol, sayı, coğrafi işaret, harf biçiminde yer alabilir. Ancak bunların terim bilimdeki karşılığı terim sözlere göre daha azdır.
5. Terimleri, sözlük bilim açısından genel isim, isimlere göre bakılınca da cins isimdir. Özel isimler de terim olarak kullanılabilir.
6. Terimler, adlandırma görevi yapan genel ve özel bilim dallarına has sözcüklerdir (Kurmabayoğlu 2005).
7. Terimlerin ünlük dilde kullanımı yoktur (veya çok sınırlıdır) ama halk ağzında kullanılıp sonradan terimleşen sözcükler olabilir.
8. Terimlerin anlamları sabittir ve karşıladıkları kavramı net, açık ve kesin bir biçimde bildirir ve cümle içinde de olsa değişik anlamlarda kullanılamazlar.

Terim sözleri kelime bilgisi açısından ele alındığında;

1. Kök terimler,
2. Türemiş terimler,
3. Bileşik terimler, a) yarısı türkçe, diğer yarısı yabancı terimler, kökü yabancı ekleri türkçe olan terimler
4. Tamlamalı terimler,
5. Cümleden kurulan terimler, (az da olsa karşılaşmak mümkündür.)
6. Çeviri terimler, (bunlar yapı, anlam ve kurulum açısından farklılık arz eder.)
7. Türkçenin fonetiğine uydurulmuş yabancı terimler

Ülkemizde epeyce terim hazırlama kılavuzu yayınlamıştır. Bunlardan Emin Özdemir'in yazdığı, 'Terim Hazırlama Kılavuzu' terim yapma yolları başlığı altında: Karşılık arama, dilin var

olan kelimelerinden terim yapma, türetme, birleştirme, birden çok sözle karşılama, gerekliyse söz birleştirme, anlam aktarımı olarak sıralanır. Bu bağlamda bilimsel terimleri oluşturmada yukarıda verilen yöntemlere ilaveten: eski kelimeleri diriltme, ağızlardan kelimelerin (ölçünlü dile alınarak) kullanılması, yabancı kelimeleri Türk dilinin sesletimine uydurma, kelime birleştirme, kelime kısaltması yapma, yine birleştirilen kelimelerin birkaç hecesinin atılmasıyla yeni terim oluşturma, (belgeç- belgegeçer (fax); biltaş- bilgitaşır (USB-yuzbi), hava arabası-havarba , söz ufaltma/kırpma, kelimelerin ilk hecelerini birleştirme, arge vb. Örnekseme veya uydurma yöntemiyle yepyeni terim yapmak mümkündür. Terim sözü yabancı terime benzeterek veya örnekseyerek oluşturma, (misal: Arapça buut'tan boyut, kuzay olması gerekirken güneye benzetilerek kuzey gibi)

Terimleri Ölçünleme Çabaları

Bu konuda ülkemizde geniş kapsamlı çalışmalar yürütüldüğü söylenebilir. Tanzimat, meşrutiyet ve cumhuriyetin ilk yıllarına kadar terimlerde birlik, terimlerin yenilenmesi ve türkçeleştirilmesi husunda Abdullah Cevdet, Namık Kemal, Şemseddin Sami, Ziya Gökalp, Ömer Seyfetti gibi aydınlar özel gayretler göstermiştir (Kahraman 2017: 36-49). TDK'nın kurulmasının ardından hemen terimler konusu ele alınmış ve öncelikle okul kitapları sonrada bütün bilim dallarını kapsayacak şekilde terim yapma işine koyulmuştur. Kurum Terim sorunlarına çözüm sunmak için Hamza Zülfiyar (1991)'a "Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları" adlı çalışmayı yaptırmış ve bu çalışmayla soraki terim çalışmalarını yön verilerek istenmiştir.

Terim oluşturma konusunda Türk aydınları farklı görüşlere sahiptir. Vardar (2001:196-198)'gore uygulamalarda görülen ölçünleme çabaları belgeleme/betimleme, yaratım, aktarım ve ölçünleme etkinlik aşamalarından gemesi gerekir. *Belgeleme*, terim bilim uygulama çalışmalarının en önemli aşamasını oluşturur. *Ölçünleme*, Farklı alanlarda yoğun çalışmalar sonucu ortaya çıkarılmış olan terim sözlerim kapsamını belirleme, kullanımını düzenleme, tanıtımını yapma ve betimlemesine ölçünleme denir. Ölçünleme işlemi üç aşamadan oluşur; kurumsal(resmi), ulusal ve uluslararası ölçünleme ve alan içi ölçünleme her alanın uzmanlarınca yapılan aşamadır.

Terimişlem, terim bilimle bilgişlemim ortaklaştığı bir alandır. Ateşman (2015)'a göre, terimişlem çalışmaları, terimsel araştırma süreçleri farklı basamaklara ayrılır. Gününüzde bilgişleme dayalı terim bankaları, oluşturmak, geliştirmek, alana özel terim sözlükçesi kurmak artık çok kolaylaşmıştır. Terim çalışmalarında konu alanı belirlenmesiyle birlikte başlayan düzenleme aşaması sırasıyla derlem oluşturma, konu ağaçları/kavram listesi oluşturma ve veri sınıflarını belirleme safhalarını içermektedir.

Terim yapmada en önemli iş, tutulan yol ve yöntem oluşturma. Bilimsel verilerle teknik ürünlerin adlandırılması konusunda nasıl bir tutum izlenmelidir? Bu noktada pek çok tartışmanın yapıldığını ve bundan sonra da yapılmaya devam edileceğini bilmemiz gerekiyor. Terim yapma işinde yolumuzu Türk dilinin kuralları belirlemelidir.

Terim Yapma Yöntemleri

Her milletin varlıkları ve kavramları algılama ve adlandırma biçimi farklılık gösterir. Aynı nesneye biz rengine bakarak ad verirken, başka millet, o nesneye biçimine göre, bir başka millet

de işlevine göre ad verebilir. Bu durum milletlerin algılama ve anlayışlarının ürünüdür. Asıl olan milletin beğenisi. Milletin beğenisi, terimlerin tutunması ve yaygınlaşmasında temel ölçüt olarak kullanılmalıdır (Kahraman 2008:98-101). Çünkü milletlerin beğenisi birikim ve izlenimler sonucu ortaya çıkan yüksek değerbilme ve tanıma ve seçmeye dayır. Terim yapıcıları, eldeki mevcut ürünü adlandırma sırasında ürünle, ürünü karşılayacak söz arasında bir bağ kurulması için düşünmelidir. Kimi zaman karşılık olarak teklif edilen sözün, ürünü çağrıştırmadığını, dolayısıyla da söz ile kavram/ürün arasında bir bağ kurulamadığı görülür. Bu bağlanda yapısal ve anlamsal özelliklere kısa kısa değinmek istiyoruz. Bir kavramı karşılarken: a) ses kurallarına uygun kök, ek ve birleşik yazıma uygun sözler saptamak, b) ses kuralına uyulmadan yapılan terimin tutunması ve yaygınlık kazanması, c) konuşmanın ahengini ve uyumunu sağlayanulama, vurgu, ton, ezgi, söyleyiş gibi parçalarüstü ses birimler terimlerin tutunması ve yaygınlık kazanmasında önemli rolü olabilir, d) kök ve ek birleştirmelerinde ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı kalınmalıdır.

Terimler, dilin diğer sözlük birimleri gibi işlenmelidir. Terim yaparken yapısı, anlamı, işlevi sabitlenmek üzere sözcüklerin tümü değerlendirilmelidir. Türkçede terim yaparken pek çok farklı yolların denendiğini görüyoruz. Bunları söz birleştirme, değişik tamlamalar kurma, sözlerin türlerini değiştirme (örn: kim-den kimlik / öz-den özlük ve özlük işleri vb.) ses ve hece krpma, genel dilden ve halk ağızlarından söz aktarma, diğer Türk Lehçelerinden sözcük ve terim aktarma biçiminde sıralayabiliriz. Terimlerin türetilmesi sırasında başvurulacak yöntemler altı farklı gruba ayrılmaktadır. Bunlar, terimleştirme, türetme, ödünç alma, birleştirme, kısaltma ve çeviri olarak sıralanabilir.

Sözcük Aktarımı Yöntemi

Sözcük aktarımı bilim terimlerinin karşılanmasında yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem genel dilden sözcük aktarımı, Eski Türkçeden söz aktarımı, çağdaş Türk dillerinden söz aktarımı, halk ağızlarından söz aktarımı ve halk dilden dile söz akatarımı olmak üzere beş şekilde gerçekleştirilir.

Genel Dilden Söz Aktarma Yöntemi

Genel dilde kullanılan sözlerden amaca uygun olanı alıp bir başka bilim sanat dalında terim olarak kullanılmasıdır. Bu bağlamda ayak, baş, burun, boğaz, dil, eşik, güç, kabuk, kök, takım gibi sözler genel dilden alınarak değişik bilim ve sanat dallarında terim olarak kullanıldığı pek çok örnek vardır: uzun burun, baba burnu, yer kabuğu vb. (Zülfikar 1991:173; Atalay 1946; Dizdaroğlu 1962). Genel dilden alınan sözün bazen birincil, ikincil, üçüncül anlamlarından biri terim yapmada kullanılabilir. Yine konuşma ve yazı dilinde alınan bir söze yeni bir anlam katmak veya sözlükteki anlamlarından yararlanarak yeni bir kavramı karşılama yoludur. Bu yöntem en çok başvurulmuş bir yoldur. Ateş kırmızısı, altın sarısı, kar beyazı, yalı kazığı vb.

Halk Ağızlarından Söz Aktarma Yöntemi

Halk ağızlarındaki sözlerden terim yapmak ve o sözleri yazı diline aktarmak uzmanlık gerektiren bir iş. Bölgelere göre farklı söylenişleri ile görünen sözcüklerin çokluğu bizi şaşırtmamalıdır. Aslında bu sözlerin dilimizde özgün bir biçimi olduğunu unutmamak gerekir.

Ayrıca halk ağızlarında Rumca, Ermenice, Arapça ve Farsçadan da sözler varlığı dikkate alınarak yabancı sözleri esas alan terimler yapma yanlışına düşülmemelidir.

Tarihî Kaynaklardan Söz Aktarma Yöntemi

Geçmiş dönemlerde yazılmış kitaplardaki tarihi metinler taranıp/derlenip Türk dilinin söz hazinesine yenilerini katma çalışmalarına kısaca söz aktarımı denir. Bu yönde geniş kapsamlı çalışmalar yürütülmüş olup 8-20. asrın ortalarına kadar yazılan eserler tamamı ele alınıp taranmış yeni sözler derlenerek kelime hazinesine katılmaya çalışılmıştır (Zülfikar 1991:175-177). Örnek: il, ilçe, yeğ, yeğlemek, oran, yanıt, görkem, kut (bu sözden kutsal ve kutlamak), nesne, bilge, çağ, erk, bezek, erdem, iye, konuk, ürün vb.

Çağdaş Türk Dillerinden Söz Aktarma Yöntemi

Türk dilinin bilim dili olarak kullanıldığı Kazak, Kırkız, Türkmen, Özbek ve Azeri sahalarında yazılan eserlerdeki söz ve terimlerden yararlanarak Türkçemize yeni yeni terimler katmayı amaçlayan güzel bir yöntemdir. Bu çalışmalar, bilim, sanat, edebiyat ve estetik alanlarında Türklerin ortak bir terim dili yaratma çabasına da katkı verecek bir yöntemdir (Zülfikar 1991:181-182). Bugün Türkiye ve diğer Türk Cumhuriyetlerinde büyük rakamlara ulaşan Türkçe terimler hazinesi oluşmuş durumdadır. Türk toplulukları arasında herhangi bir bağ kurulmadan oluşturulan terimleri uyumlaştırmak ve bir birlik oluşturmak, Türkîlere, büyük bir Türkçe terimler hazinesi sunabilir. Önemli olan bu gücü harekete geçirecek adımları atmak, sonuca odaklanmak gerekir. Diğer Türk Cumhuriyetlerinde Rusça terimlere gösterilen karşılıklar, ülkemizin terim çalışmalarına da katkı sağlayabilir. Burada en önemli etken iletişimi sürekli kılmaktır, arzu edilen terim birliği kendiliğinden oluşacaktır (Kurmanbayoğlu 2010).

Ödünçleme (Dilden Dile Söz Aktarımı) Yöntemi

Bu yöntemde bir sözü yada terimi kaynak dilden hedef dile aktarırken ses ve yapısını koruyarak almak demektir. Ödünçleme doğrudan yapılan ödünçleme, uyarlama ödünçleme iki şekilde yapılır: Doğrudan yapılan ödünçlemede terimin yapısı, sesbilgisi hedef dile uyarlanır. Terim anlamsal olarak hiçbir değişime uğratılmaz. Otomasyon, terminoloji, fonetik vb. Uyarlamada ise, terim anlamsal olarak değişime uğrar. ödünç alınan çok anlamlı söz bazen belirginleşerek özgülleşebilir.

Türetme Yöntemi

Terim türetme yöntemi terimleri karşılamak için daha sık başvurulmuş ve daha verimli olan bir yöntemdir. Türetme işlemi, yapım eklerinin isim ve fiil kök ve gövdelerine belirli kurallar çerçevesinde getirilerek yeni terimler yapılmasıdır (Zülfikar 1991:162). Bu konuda daha geniş bilgi için dilbilgisi kitaplarının ilgili bölümlerine bakılabilir.

Yapım Eklerinden Yararlanma Yöntemi

Terim yapımında en çok başvurulan bir yöntemdir. Türetme, yapım eklerinin isim ve fiil kök ve gövdeleri üzerine belli kurallar içinde ekler getirilmesi işidir. Sözcüklerin yapısında, anlamında, görevinin belirlenmesinde etkili olan ekler, dilbilgisinin yapım ve çekim ekleri konularında etraflıca anlatılmıştır. Bu konuda dilbilgisi kitaplarının bu bölümlerine bakılabilir (Zülfikar 1991:162-164). Terim türetirken kullanılacak ekin yapım eki olmasına özen gösterilmeli, ekin canlı, işlek olması ve bu ekle yapılmış olan örnekler saptanmalı, sonra da ekin görev tanımı ile yapılacak terimin işlevi açıkça belirtilmesi yapılan terimin kolay tutunmasını sağlayabilir. Yapım eklerinin tamamını burada örneklerle göstermek mümkün değil, en azından birkaç örnek verelim: -ma, me: sapta-ma, kapla-ma, gözet-me yap-ma vb.; -m: yap-ı-m, al-ım, sat- ım, yık-ım, ver-im vb.

Sözcük Birleştirme Yöntemi

Doğu ve Batı dillerinde sıkça görülen bu yöntem dilimizde 1940 yıllarında başlamış ve 1970’li yıllarda hız kazanmış, bugün de artarak devam etmektedir. Bizleri sözcükleri birleştirmeye sevkeden dünya dillerindeki örneklerdir. örneğin doğu ve batı dillerinden alınan, iki sözden oluşan çoğu sözcük birleşik yazılmıştır. Bu durum bizim dilimize de yansımış bu sözler bizim yazım kılavuzlarımızda da bitişik yazılmıştır. Santimetre, kiloamper, fotoroman, sosyopolitik, sosyoekonomik vb. ayrıca birahane, yazıhane, erkâniharp, lebiderya, abıhayat vb. bu birleşik sözlerden ilk Sözün Doğu veya batı kökenli, ikincisinin Türkçe olduğu örnekler de vardır: hayırsever, başhekim, başmüdür, hoşgörü, hanımefendi, başgarson, buzthane, basmahane, hüsnükuruntu vb. (165-166).

Birden çok sözden oluşan terimlerin yapımında “ikilemelerde sözcüklerin sıralanışı” kuralı uygulanabilir. Bu sözcüklerin birbiriyle olan uyumunun ana kuralı olarak ele alınabilir. Bu kuralları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1. İkilemelerde az heceli sözler önce gelir: Dal budak, kör topal, kış kıyamet vb.
2. İkilemelerde ünlü ile başlayan sözcükler önce gelir: Er geç, akça pakça, az buz, ekip biçmek vb.
3. İkilemelerde a ünlüsüyle başlayan sözcükler önce gelir: Ana kara, ayrı gayrı, apar topar, açık seçik vb.

Türkçede ebeveyn yerine ana ve ata sözcükleri birleştirerek ‘anata’ sözü yapılmıştır. Ama dil tecrübesini dikkate almayan bu yapay birleştirme dilde tutunamamıştır. Oysa Kazakçada “atana” ve atanalar biçiminde birleştirme yapılmış söz kullanılmaktadır. Bu bağlamda Çağdaş Türk lehçeleri bizim için önemli bir kaynak oluşturmaktadır (Atalay 1946).

Sözcük Türlerini Değiştirme Yöntemi

Adların bir başka addan önce getirilerek sıfat olarak kullanılması veya birtakım ekler yardımıyla sıfat yapılması yoludur. Ayrıca bir fiilin ekler yardımıyla ad veya sıfat durumuna dönüşmesidir. Görevleri değişen ad ve fiiller tek başlarına kullanıldıkları gibi grup halinde de kullanılırlar. Birer sıfat tamlaması olan bu tür terim örnekleri de vardır (Zülfikar 1991:171-172). Sıfatlardan kurulan: Katma değer (ekonomi), demir kapı (alet adı), cam tencere, çelik tencere (alet adı), altın kemer (sporter.) taç beyit (edebiyat) vb.

Örnekseme Yöntemi

Dilde var olan ve kimi sözcüklerin biçimleri örnek alınarak değişik kavramlara Türkçe karşılıklar bulma çalışmasıdır. Örnekseme yöntemi sadece Türkçeye özgü bir durum değildir. Başka dillerde de bu yöntemle pek çok sözcük türetilmiştir. Var olan bir söze benzetilerek bir başka söz üretmek zor bir iş değildir. Geçmiş asırlarda, hukukta kıyas/örnekseme yoluyla güzel, akılcı, kabul edilebilir, hükümler verilmiştir. Aynısını dilde de yapmak güzel bir yöntem olmuştur. Dilimiz bu yöntemle çok güzel söz ve terimler kazanmıştır (Zülfikar 1991:159-161). Örnek: gün'den güney yapılmış ve bu söze benzetilerek kuz'dan kuzey kuz (ay) olması gerekirken, güney örnekseme yoluyla da kuzey yapılmıştır. Üretmek fiilinden -ici ekiyle üretici, tüketmek fiilinden -ici ekiyle de tüketici yapılmıştır, soymak fiilinden soyut, som adından somut, biimek fiilinden bildir-i, saldırmaktan saldır-ı, gülmekten güldür-ü vb. Sayılabilir.

Yakıştırma/Uydurma (neolizm) Yöntemi

Bu yöntemle terim türetilirken yabancı dillerdeki terimleri farklı biçimde Türkçedeki var olan terimle ilgili sözcükten de esinlenerek Türkçeye aktarılır. Bu yöntemle türetilen terimlerden biriterim sözcüğüdür. Terim sözcüğü latince 'sınır, son' anlamına gelen 'terminus' sözcüğünden esinlenilerek 'term' sözlüğüne karşılık olarak üretilmiştir. Türkçedeki derlemek anlamına gelen ter- fiiliden hareketle term sözcüğünü çağrıtırdığı içi üretilmiştir.

Tamlamalardan Terim Üretme Yöntemi

Her dilde tamlamalar bir isim anlam bakımından nitelenmesi, belirtilmesi için bir başka isim, sıfat, zamir veya edatlameydanana getirdiğisözcük öbeğidir. Türkçede terim yapmada tamlamalar oluşturmak suretiyle terim yapma yöntemine başvurulur (Zilfikar 1991:34). Tamlama yoluyla türetilmiş terimlere bir kaçörnek: şişme bot, kara delik, gözlem evi, karma takı, atar dammar, ıstık tayfı vb.

Kırpma/Kısaltma Yöntemi

Araştırmacılar tarafından sıkça başvurlan ve verimli olan bir yöntemidir. Kırp ya da kısaltma yapılırken sözcülkerden harf veya heceler atılarak ortaya yeni bir teri çıkar: Arge, TUBA, Cv. Vb, TC. TBBM.

Sonuç

Kavram, nesnelerin düşünsel tasarımları, zihindeki sembolleridir. Bunları adlandırmak suratiyle terimler elde edilir. Terimler anlamları sınırlandırılıp sabitlenmiş, ortak kabul ve kullanım il kesiyle belirlenmiş olan sözcüklerdir. Terimbilimde soyutlamayla kavram ortaya çıkarken sözlükbilimde soyutlamayla anlam ortaya çıkar. Kavramlar evrensel düşünce yükleriyken, anlam değer olarak göreceli bir kavramdır; kişiye, topluma, hatta yaşanan coğrafyaya göre değişiklik arzeder.

Kavram, soyut bir bilgi birimidir veinsan zininin bir ürünüdür.Kavramı anlamak için, kavram değeri, kavram alanı, kavramsal alan, kavram düzlemi gibi farklı terimleri de bilmek gerekir. Kavram değerini/anlamını ilgili olduğu bilim dalı ile kazanır. Kavram alanı, kavramın ilgili

olduğu tema ile ilişkilendirilerek ortaya çıkarma mümkündür. Kavramsal alan, kavranın ilgili olduğu disiplin bağlamında ele almak gerekir. kavramın düzlemi bir alan boyunca dizilişinde oluşan bir dizge olarak anlaya biliriz. Kavram kelimesi de kendi içinde bir kavram bütünü ve kavram alanı düzlemi oluşturduğu düşülebilir.

Bilim, sanat, teknik ve endüstri alanlarında ortaya çıkan yeni kavramları terimleştirme sürecinde edinilmiş tecrübeler ile dilin yapısal imkanları kullanılarak türkçeleştirilmesi kurallara bağlanmıştır. Bu kurallar uygulandığı zaman bütün kavramlar dilimizde karşılanabilir. Yeni kavramlarla ilk karşılaşan bilim insanları, mühendisler ve teknik elemanlar kavrama dilsel bir ad/işaret bulmaları gereklidir.

Terim oluşturma konusunda sorunlar: yabancı sözcükleri tercih etme, yabancı dille eğitim, zaman kısıtlılığı, yayın politikası, yanlış çeviri yapma ve Türkçeyi bilim dili olarak görmeme sayılabilir. Terim yapımında aydınlar farklı fikirlere sahiptir. Terimlerin Türkçeleştirilmesi gerektiğini ileri sürenlerin yanı sıra terimleri Türkçe olarak karşılamaya gerek olmadığı anlayışını benimseyenler de mevcuttur. Terimleri çeviri yoluyla dilimize doğrudan almak yerine, Türk dilinde nasıl ifade edilebileceğini düşünmek ve karşılık aramak, bu alana sunulacak en büyük katkıdır. Terimbilimi yüksek seviyede uzmanlık gerektiren bir alan olup mutlaka sistematik bir çalışma yapılmasını zorunlu kılar.

Terimleri dilbilimde olduğu gibi tek tek imler ve imlerin karşılıkları şeklinde, sözlükbilim, kelime bilgisi, anlam bilgisi açısından incelenmesi gerekir. Ayrıca terim sözleri, Dilbilim (yapı), sözlükbilim (dizim), dilbilgisi (kelime ve kelimelerin yapısı ve işlevi), üslup (anlatı ve anlatım) açısından incelenebilir (Wellek1993:160 180).

Terim yapıcılar, bir kavramı karşılamak üzere çalışmaya başladığı zaman; dil malzemesinin temeli olan ses, söz, yapım ve çekim ekleri, dil yapıları, anlam ve anlamsal oluşumlar bir bütün olarak ele alınmalıdır. Ses uyumlarına bakmak, sözlerin köklerine bakmak, hangi ekin hangi anlamsal ilgiyi kurduğuna bakmak, söz öbekleşmelerini bilmek ve işlevine bakmak, anlamsal söz birliklerine ve oluşumlarına bakmak ilk iş olmalıdır.

Kaynakça

1. Akşehirli, S. (2008) Edebiyat Öğretiminde Terim Sorunu, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, s. 70-73.
2. Cabree', M. T., (2003) "Theories of terminology: Their description, prescription and explanation." John Benjamins Publishing Company.
3. Dizdaroğlu, H. (1988) "Terimler Üzerine", Dil Yazıları I, Ankara: TTK Basımevi.
4. Doğan, D. M. (2005) Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul: Beyan yayınları.
5. Eker, S. (2013) Modernleşme Sürecinde Türkiyede Terimbilim, Altayistik ve Türkoloji Dergisi, Türki Akademisi, Astana 1(1), s.1-95.
6. Filizok, R. (2011) "Bilim Hayatımızın Önündeki Engel: Terim Meselesi", <http://www.ege.-edebiyat.org.>, ET. 28.01. 2018.
7. Güncel Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr>, E.T. 28.01.2018
8. Hengirmen, M. (2000) Türkçe Dilbilgisi, Ankara : Engin yayınevi.
9. Huber, E. (2008) Dilbilime Giriş, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

10. Öner, N. (2011) Klasik Mantık, İstanbul:Divan Kitap.
11. Özdemir, E. (1973) Terim Yapma Kılavuzu, İstanbul: Mili Eğitim Basımevi.
12. Kahraman, M. (2017) Türk Dilinin Cumhuriyet Devri Terimsel Gelişim Sürecine Tarihi Bakış (II), İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt: 6 (2) s. 1289-1312.
13. Kahraman, M.(2017) Türk Dilinin Terimsel Gelişimine Tarihi Bakış I, NU Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Medeniyet ve Toplum Dergisi, 1(1), s.36-49.
14. Korkmaz, Z.(2008) Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara:TDK Yayınları.
15. Kurmanbayoğlu, Ş. (2005) Terminkor Kalıptastırırv Közderi men Termin Casam Tesilderi, Almatı:Sözlük Slovarı.
16. Kurmanbayoğlu, Ş. (2010) Türkîlere Ortak Terminkor Kalıptastırırv Meselelerdi, 2010 yılı Azerbaycan Türkoloji Kongresi Bildiri metni, Temin Tanır Meseleleri II, Astana: Sözdik Slavı.
17. Kurmanbayoğlu, Ş. (2009) Termin Tanuv Kuraldarı, Astana: Pedagogika press İD.
18. Levend, A. S. (1972) Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri , Ankara: TDK yayınlar.Önal,M. (2006) Yeni Türk Edebiyatı, En uzun Asrın Edebiyatına En Uzun Asrın Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım, Ankara: Akçağ Yayınları.
19. Pilav,S. (2008) Terim Sorunu ve Eğitim Öğretimde Terimlerin Yeri ve Önemi,Kastamonu Eğitim Dergisi, 16 (1) s.267-276.
20. Saussure, F. (1916) “Cours de Linguistique Generale” Çeviren: Berke Vardar.(1998) Genel Dilbilim Dersleri, İstanbul, Multilingual Yayınları.
21. Tan, N. (2001) Kuruluşunun 70. Yılında Türk Dil Kurumu, Ankara :TDK yayınları.
22. TSE, (1998) Terminoloji Çalışması, Tanım ve Tarifler: Bölüm I teori ve Uygulama, Ankara: TES Basımevi.Terimler ve açıklamalar, MEB. Basımevi, T.C. Başbakanlık, İstanbul: DPT yay. No: 865.
23. Üçok, N. (2004) Genel Dilbilim (Lengüistik), İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
24. Wellek, R. Varren, A. (1993) (çev.Ö.F. Huyugüzel), Edebiyat Teorisi, Akademi kitabevi yayınları, İzmir, 1993. s.160-180
25. Vardar, B. (2003) Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, İstanbul:I Basım, Multilingual Yayınları.
26. Vardar, B.(1980) “Terimsel Etkinlik ve Terim Bilim,Türk Dili, 51 (346), s. 320-339.
27. Yıldırım, C.(1979) Yüz Soruda Bilim Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul. / Yıldırım, Cemal, (1979) Bilim Felsefesi, İstanbul:Remzi Kitabevi.
28. Zülfikar, H.(1991) Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları, Ankara: TDK Yayınları.

TERM CONCEPT RELATION AND WAYS OF MAKING TERMS

Abstract

In this study, we will focus on the emergence of the term relation and term terms, and the way in which the concept of an abstract phenomenon becomes a concrete fact, the transformation / transformation of the term into meaning, and the process of defining this emerging term. How does the concept appear as an element of thought, how is the term made? How do the term phrases

arise when the concepts of mental design are named? Conceptualization is a mental process and it is possible to transform a phenomenon born and developed in the human mind into a linguistic phenomenon and turn it into a teriyama name. The name given to everyday language concepts is called the term in science language. When new hypotheses are formed in the human mind, first the concept is born, the sora word is shaped. Terms are words of expertise whose meanings are fixed, delimited and defined. The term can get a whole new semantic meaning by moving away from the meaning or general meaning of the words, dictionaries or completely. This means that the meaning of the words is fixed, limited and defined, but they also carry codes of science codes in the form of abstracting and embodying concepts. The emergence of a term must go through the stages of conceptualization, description, creation, transmission and measurement. Various ways and methods are being followed to overcome and improve the term language of the Turkish language. These methods can be listed in the form of producing, merging and stereotyping, sampling, cropping, mixing, abbreviation, limited creation, compilation, scanning, generalization, and copying.

Keywords: Concepts, terms, terms, terminology, ways to create terms.